

A történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának etnikai és vallási viszonyai

II. rész

II. 6. Farkasd

Farkasd (németül: Farkasdhin, románul: Fărcășdia, illetve Farcaș, szerbül: Фаркаждин/ Farkaždin) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északnyugatra elhelyezkedő település. Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen – Vorkasdin néven – mint lakatlan helység volt feltüntetve. Közel fél évszázad múlva, 1770-ben a szerb határőröknek és családtagjaiknak adták át.¹ Farkasd a német-bánsági határőrezred első századának települése lett, majd a katonai ha-

tárőrvidék feloszlásakor, 1873-ban a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának területébe olvasztották be.

A településen már az 1700-as években is állt egy pravoszláv templom. Az „új” szerb ortodox templomot viszont 1847-ben építették, és Szűz Mária születésének (Рођења Пресвете Богородице/Рођења Пресвете Богородице) a tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját szeptember 21-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.²

Farkasd napjainkban Nagybecskerek község települése. A helység 1910 és 2022 között népességének 49%-át veszítette el. Azok közé a

Farkasd nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)¹

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ru-szin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1787	5	38	–	3	–	1675	–	66
1890	2014	12	61	–	5	–	2	1934	–
1900	1952	39	46	–	1	–	–	1865	1
1910	1875	39	32	1	10	–	3	1790	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Farkasd nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római ka-tolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1787	30	1743	–	2	12	–
1890	2014	70	1887	–	–	16	41
1900	1952	68	1865	–	–	19	–
1910	1875	59	1787	5	2	11	11

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

¹ REISZIG 1912, 46. p.

² Фаркаждин. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/perlesko-namesnistvo/farkaždin/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

Farkasd etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1775	Nincs adat.						
1953	1821	9	Nincs adat.	3	4	11	1779	Nincs adat.
1961	1778	2	Nincs adat.			3	1759	Nincs adat.
1971	1743	3	Nincs adat.			2	1708	Nincs adat.
1981	1662	4	Nincs adat.			1	1608	Nincs adat.
1991	1586	3	3	–	–	1	1495	84
2002	1386	5	1	1	–	1	1316	62
2011	1179	7	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	1083	Nincs adat.
2022	957	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	849	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendők. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

falvak közé tartozik, ahol a „fehér pestis”, a népességfogyás már a „trianoni országcsönkítés” óta jelen van a népesség körében.

II. 7. Nagylajosfalva

Nagylajosfalva (németül: Ludwigsdorf, románul: Padina, szerbül: Падина/Padina, szlovákul: Padina) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától keletre elhelyezkedő falu. A helység „újabb” alapítású település. Létesítését még 1804-ben hatá-

rozták el, majd 1806-ban telepedtek le a faluban az első szlovák lakosok. Eredeti neve Padina volt, majd az 1808. június 6-án kelt rendelettel a község neve Ludwigsdorf lett. A falu alapítását, illetve megmaradását a vízhiány jelentősen megnehezítette. Először csak néhány ott élő család, majd – 1814-ben – a helység teljes lakossága kérelmezte, hogy elhagyhassa a települést, és máshol telepedhessen le. A falu lakói végül maradtak, majd jelentős kútforrásokba kezdtek. Az első kutat 1806-ban ásták. Reiszig Ede történész szerint a történelmi Torontál vármegye legmélyebb kútjai ebben a faluban voltak.³

Nagylajosfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)¹¹

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	4241	9	83	3981	–	–	2		1+165
1890	4185	30	102	4030	1	–	–	16	6
1900	4321	76	106	4090	11	–	2	34	2
1910	4269	93	67	4081	9	–	1	18	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

¹¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

³ REISZIG 1912, 86, 89. pp.

Nagyajosfalva nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római kato- likus	Ortodox	Ágostai hit- vallású evan- gélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4241	59	1	4149	1	28	3
1890	4185	73	15	3915	7	33	142
1900	4321	96	40	3831	7	54	293
1910	4269	74	27	4017	22	21	108

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagyajosfalva etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	5309	Nincs adat.						
1953	5654	15	Nincs adat.	5572	1	2	41	Nincs adat.
1961	6197	12	Nincs adat.			3	59	Nincs adat.
1971	6362	8	Nincs adat.			2	56	Nincs adat.
1981	6367	7	Nincs adat.			4	51	Nincs adat.
1991	6076	10	2	5875	9	6	40	134
2002	5760	2	–	5575	3	2	55	123
2011	5531	Nincs adat.	Nincs adat.	5276	5	Nincs adat.	84	Nincs adat.
2022	4774	12	Nincs adat.	4422	12	Nincs adat.	101	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendők. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Le-
töltés ideje: 2024. május 29.)

A helység a német-bánsági határövezred he-
tedik századának települése volt, majd 1873-ban
a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járá-
sának a része lett.

Szlovák lakói az ágostai hitvallású evangéli-
kus egyházhoz tartoznak. Az evangélikus imahá-
zat még 1816-ban, majd az evangélikus templo-
mot 1839-ben építették.

Nagyajosfalva – az egykori Antalfalvai járás
települései közül – azon kevés falvak egyike,
ahol az elmúlt több mint száz évben, azaz 1910
és 2022 között a népesség száma összességé-
ben – 11,8%-kal – nőtt. Az igazsághoz azonban
hozzátartozik, hogy a továbbra is jobbra szlo-
vákok által lakott helység népességszáma 1981-

ben volt a legmagasabb. Ettől kezdve, főképp a
dél-szláv háború kirobbanása, illetve Jugoszlávia
felbomlása óta (1991) már megfigyelhető a né-
pességfogyás.

II. 8. Ópáva

Ópáva (németül: Königsdorf, románul: Opava,
szerbül: Onovo/Opovo) a történelmi Torontál vár-
megye egykori Antalfalvai járásának székhelyé-
től, Antalfalvától délnyugatra elhelyezkedő tele-
pülés.

A falu a török hódoltság utolsó időszakában
már létezett. Első lakói szerbek voltak, akik 1672

Ópáva nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{III}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3604	40	583	2	5	–	2823		4+147
1890	3994	79	422	7	17	2	444	3017	6
1900	4165	151	518	–	26	–	164	3297	9
1910	4288	109	406	4	5	–	343	3409	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{III} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Ópáva esetében az első érték (4 fő) az egyéb hazai (1 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Ópáva nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római kato- likus	Ortodox	Ágostal hit- vallású evan- gélkus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3604	976	2603	3	7	15	–
1890	3994	1157	2813	4	3	4	13
1900	4165	1267	2833	3	51	11	–
1910	4288	1195	2967	34	85	4	3

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Ópáva etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4396	Nincs adat.						
1953	4415	42	Nincs adat.	9	6	889	3 383	Nincs adat.
1961	4254	26	Nincs adat.			781	3373	Nincs adat.
1971	4482	36	Nincs adat.			735	3533	Nincs adat.
1981	4769	38	Nincs adat.			610	3790	Nincs adat.
1991	4777	34	7	9	3	452	3732	540
2002	4693	28	8	8	5	271	3744	629
2011	4527	32	16	9	8	156	3771	535
2022	4147	14	8	8	6	110	3503	498

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

és 1690 között már itt laktak, a vályogból készült kunyhóikban. A török kiűzésének időszakában, az 1717. évi kincstári összeírás idején mindössze három lakott ház állt a településen. Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között szerepelt. Később, a 18. század második felében, 1769-ben két részre osztották: Zsélyci és Kaljuga nevű településrészekre. Ez utóbbin a németek és magyarok telepedtek le. Ópáva a harmadik század székhelyeként a német-bánsági határőrezred területéhez tartozott. Az 1788. évi török hadjárat idején Ali bég katonáival idáig szorította vissza báró Lilien császári tábornok seregét. A későbbiekben, 1789-ben római katolikus vallású németek, majd 1810-ben ugyancsak római katolikus vallású horvátok telepedtek le a faluban.

A település híres szülőtte, Mojsa Miloš szakaszvezető a custozzai csatában (1866. június 24.) lelőtte az ellenség zászlóvivőjét, zászlóját és revolverét elvette. E tárgyak – a hős 1885-ben történt halála után – Bécsbe, a Hadtörténeli Múzeumba kerültek. Ópáva sokat szenvedett az árvízről, a közeli Duna folyam az 1874., 1875., 1888., 1895. és 1897. évben rendszeresen fenyegette kiöntéseivel. Az 1863-as esztendőben pedig kolerajárvány pusztított a faluban.⁴

Ópáva a német-bánsági határőrezred harmadik századának székhelye volt, majd a katonai határőrvidék feloszlása után (1873) a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásának a része lett.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A szerb pravoszláv templomot 1770-ben építették, és Szent Miklós (Светог оца Николаја/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját – a pravoszláv liturgia szerint – május 22-én tartják. A liturgikus nyelv a szerb.⁵

A település német és magyar lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. Az első római katolikus templomot még fából építették 1766-ban, a jelenlegi római katolikus templomot pedig 1775 és 1776 között. Védőszentje Árpád-házi Szent Erzsébet (Hl. Elisabeth von Ungarn). Ünnepnap-

ját november 19-én tartják. Az igehirdetés nyelve a magyar, a horvát és – alkalmasint – a német. Jelenleg önálló plébánia.⁶

Ópáva városi jellegű település jelenleg – a négy helységet tömörítő – Ópáva község központja. Népesesszáma 1910 és 2022 között kisebb mértékben – 3,3%-kal – csökkent. Azonban ez csak „az érem egyik oldala”. A város népessége 1910 és 1991 között jelentősebb mértékben gyarapodott, de a délszláv háború kirobbanása, illetve Jugoszlávia szétesése, valamint az ezen események nyomában járó gazdasági hanyatlás következtében – 1991-től – egyre inkább apad a lakosság száma.

II. 9. Tamáslaka

Tamáslaka (németül: Tomaschewatz, románul: Tomașevaț, szerbül: Томашевац/Tomaševac) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északra elhelyezkedő település.

A helység török hódoltságot megelőző időszakáról nincsenek biztos értesüléseink. A középkorban feltehetően két település állt a területén, erre a feltárt templomromok utalnak.

Az 1717. évi kincstári összeírásban – Tomaschoviz néven – húsz lakott házzal rendelkezett. Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen is lakott helyként tüntették fel. A kamara 1760 körül a tiszai és a marosi határőrvidékről – annak feloszlása után – elvándorolt szerb határőröknek és családjaiknak engedte át új letelepedési helyül. Majd a német-bánsági határőrvidék második századának székhelye lett.

Az orosz–osztrák–török háború idején (1787–1791) a Radivojevics György százados vezérlete alatt álló háromszáz főnyi sereg védte a Temes folyón átfelőlő tomaseváci hidat, amelyet a törökök 1788. október 17. és 18. közötti éjjelen megtámadtak, és az egész hídorséget felkoncolták. Az elesettek sírjára a Temes jobb partján levő magaslaton – anno – egy emlékkövet emeltek.⁷

⁴ REISZIG 1912, 100. p.

⁵ Олово. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/opovsko-namesnistvo/opovo/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

⁶ Ópáva. Déli esztergomi. Diocesis Zrenianinensis. A Nagybecskerek-i Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/opava/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

⁷ REISZIG 1912, 116., 121. pp., BĀNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

Tamáslaka nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{IV}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2642	14	170	3	21	–	2328		106
1890	2821	26	261	3	43	–	2	2485	1
1900	2803	61	247	7	12	–	–	2476	–
1910	2727	76	177	–	12	–	2	2455	5

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{IV} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Tamáslaka nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katólikus	Ortodox	Ágostal hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2642	172	2449	2	4	15	–
1890	2821	275	2510	2	2	8	24
1900	2803	275	2484	27	11	5	1
1910	2727	215	2461	32	5	2	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Tamáslaka etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2518	Nincs adat.						
1953	2528	40	Nincs adat.	19	1	10	2424	Nincs adat.
1961	2532	30	Nincs adat.			4	2461	Nincs adat.
1971	2354	32	Nincs adat.			3	2221	Nincs adat.
1981	2149	33	Nincs adat.			1	1943	Nincs adat.
1991	1904	21	2	3	2	2	1709	165
2002	1765	23	1	3	11	1	1626	100
2011	1510	18	Nincs adat.	8	3	4	1342	Nincs adat.
2022	1212	20	Nincs adat.	3	5	Nincs adat.	1102	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közzétették a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848. szeptember 9-én a szerb felkelők Stevan Petrović Knićaninnak (1807–1855), a szerb önkéntesek parancsnokának az irányításával megszállták a községet, valamint a közelében fekvő magaslatokat, ahol tábort ütöttek. A megerősített tábor a német-bánsági határőrök (2472 fő), továbbá 1610 szerbiai önkéntes és 12 ágyú védte. Vetter Antal (1803–1882) honvéd tábornok seregével 1848. november 30-án támadást kezdeményezett a tamáslakai – akkoriban Tomasevác – tábor ellen; de sikertelenül. Majd Kiss Ernő (1799–1849) tábornok 1848. december 5-én újabb támadást intézett katonáival a község ellen, amelyet Stevan Petrović Knićanin 4082 emberrel védett. A szerbek heves küzdelem után visszaszorították a magyarokat. Az öldöklésben a magyar oldalon 250 fő esett el, a szerbek vesztesége pedig 180 ember volt. Délután három órakor a magyar sereg megkezdte a visszavonulást Nagybecskerek felé, addig a szerbek Árkodra – akkoriban Jarkovác – vonultak, és csak egy száz főből álló csapatot hagytak hátra. Kiss Ernő serege újabb támadást tervezett Tamáslaka (Tomasevác) ellen, Damjanich János (1804–1849) honvéd tábornok seregével egyesülve, azonban Damjanich János seregét a szerbek Árkodnál (Jarkovác) meglepték, és előrenyomulását megakadályozták. Mikor Kiss Ernő 1848. december 14-én este megjelent Tamáslaka (Tomasevác) előtt, a szerbek kis csapata és velük a község lakossága az éj leple alatt elhagyta a sáncokat, és elmenekült. Másnap a magyarok behatoltak a községbe, és felgyújtották. Kiss Ernő serege ezt követően gyorsan továbbvonult, és Szárcsánál (Сутјеска/Sutjeska) egyesült Damjanich seregével. A magyar sereg próbálkozásait végül siker koronázta.

Később, 1849. május 7-én a Perczel Móric (1811–1899) honvéd tábornok vezette magyar haderő a község határában fényes győzelmet aratott a Joseph von Puffer ezredes vezérlete alatt álló osztrák sereg és az őket támogató szerb felkelők felett.⁸

Tamáslaka a német-bánsági határőrezred megszüntetése után (1873) Torontál vármegye Antalfalvai járásának a része lett.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A szerb pravoszláv templomot 1814-ben építették, és Szent Miklós (Светог оца Николaja/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – az ortodox „kalendárium” szerint – május 22-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.⁹ A temetőben is áll egy pravoszláv kápolna.

A Nagybecskerek községhez tartozó Tamáslaka 1910 és 2011 között népességének 44,6%-át veszítette el. A „fehér pestis” már a trianoni békeszerződés aláírásától (1920) jelen van a településen, gyorsuló ütemet azonban csak 1991-től vett fel.

II. 10. Torontálsziget

Torontálsziget (németül: Sakule, románul: Sacula, szerbül: Сакуле/Sakule) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északkeletre elhelyezkedő település.

A falu feltételezhetően már a középkorban is létezett, de erre vonatkozóan nincsenek írásos bizonyítékok. Reiszig Ede történész a következőket jegyezte le: *„Vannak, a kik a Truntály dűlőről azt tartják, hogy itt vár lett volna és itt lett volna a vármegye székhelye is s hogy a megye innen nyerte volna nevét, ezt azonban semmiféle okleveles adat nem igazolja. Igaz, hogy az itt felszínre kerülő leletek és épületrnyomok szerint itt valaha valamely ősrégi telep lehetett, de hogy mi volt, azt megállapítani egyelőre nem lehet. A török hódoltság idején viszont már minden bizonnyal létezett a falu.”*¹⁰

Az 1717. évi kincstári összeírásban – Szakugla néven – 12 lakott házzal szerepelt, és az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között találjuk.

A 18. század második felétől a német-bánsági határőrvidék ötödik századának székhelye

⁸ REISZIG 1912, 116., 121. pp., BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

⁹ *Томашевац*, Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/tomasevac/> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

¹⁰ REISZIG 1912, 126. p.

Torontálsziget nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^v

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2491	21	125	29	11	–	2205		1+99
1890	2878	51	329	28	1	–	2	2466	1
1900	2923	37	545	45	–	–	2	2293	1
1910	2917	96	322	46	14	–	2	2435	2

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^v Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Torontálsziget nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római kato- likus	Ortodox	Ágostai hit- vallású evan- gélizmus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2491	146	2305	29	3	8	–
1890	2878	351	2458	32	11	21	5
1900	2923	564	2293	50	5	11	–
1910	2917	363	2431	54	15	23	31

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Torontálsziget etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2908	Nincs adat.						
1953	2822	13	Nincs adat.	69	3	9	2694	Nincs adat.
1961	2725	4	Nincs adat.			2	2644	Nincs adat.
1971	2525	15	Nincs adat.			6	2408	Nincs adat.
1981	2280	2	Nincs adat.			10	2180	Nincs adat.
1991	2200	2	–	26	3	9	2029	131
2002	2048	2	19	6	–	3	1942	76
2011	1847	6	Nincs adat.	16	Nincs adat.	Nincs adat.	1707	Nincs adat.
2022	1629	7	Nincs adat.	8	4	Nincs adat.	1474	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Le-töltés ideje: 2024. május 29.)

volt. Az 1775 és 1778. években a Nagykikindai kiváltságos kerület területéről további szerb határőrcsaládok telepedtek le a faluban. A katonai határőrvidék felosztása után (1873) a település Torontál vármegye Antalfalvai járásának a része lett. Jelenlegi magyar nevét 1888-ban kapta.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A barokk stílusú szerb pravoszláv templomot 1844-ben építették, és *Szent Miklós* (Светог оца Николaja/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – a pravoszláv „kalendárium” szerint – május 22-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.¹¹

A településen a kisszámú német, illetve magyar hívők számára egy római katolikus templom is állt, amelyet 1945 – a német népcsoport „kivészése” – után leromboltak.

Torontálsziget napjainkban Opáva község települése. A „fehér pestis”, a népességfogyás itt is jelen van. A népesség száma 1910 és 2022 között 44,2%-kal csökkent. A lélekszám-ugrázás a 20. században jóformán végigkísérte a falu mindennapjait.

II. 11. Torontáludvar

Torontáludvar (németül: Idwor, románul: Idvor, szerbül: Идвор/Idvor) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északkeletre elhelyezkedő település.

A helység már a török hódoltság idején létezett. A török kiűzésének időszakában, 1717-ben

a kincstári összeírás négy lakott házat jegyzett fel a településre vonatkozóan. Ezt követően elnéptelenedhetett, mivel az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen lakatlan helyként tüntették fel. A falu újranevelése 1753-ban történt, amikor a megszüntetett tiszai és marosi határőrvidékek területéről szerb határőrök és családtagjaik telepedtek itt le. Később is érkeztek szerb betelepülők, előbb 1768 és 1770, majd 1775 és 1778 között, amikor is a Nagykikindai kiváltságos kerület területéről érkeztek szerb családok. A német-bánsági határőrezred ötödik századának települése volt, a század székhelyével, Torontálszigettel egyetemben. A katonai határőrvidék megszüntetésekor (1873) a falut Torontál vármegye Antalfalvai járásába olvasztották.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A barokk stílusú, szerb pravoszláv templomot 1808 és 1809 között építették, és Gyümölcsoltó Boldogasszony (Svetih Blagovesti/Светих Благовести) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját április 7-én tartják.¹² A liturgikus nyelve a szerb.

A „fehér pestis” egyik legszembetűnőbb „áldozata” – a jelenleg Antalfalva községhez tartozó – Torontáludvar, amely 1910 és 2022 között népességszámának 62,5%-át veszítette el. A lélekszám-ugrázás gyakorlatilag az egész 20. században megfigyelhető volt. Ráadásul az 1990-es évek politikai eseményei, a gazdasági kilátástalanság, a munkanélküliség, a fiatalok elvándorlása stb. tovább apasztotta a lélekszámot.

Torontáludvar nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{VI}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2014	16	44	3	7	–	1833	–	19+92
1890	2142	24	82	–	7	–	–	2029	–
1900	2040	32	101	1	6	–	–	1897	3
1910	2177	39	27	6	4	–	–	2100	1

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{VI} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Torontáludvar esetében az első érték (19 fő) az egyéb hazai (16 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

¹¹ Сакулe. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/opovsko-namesnistvo/sakule/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

¹² Идвор. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/idvor/> (Letöltés ideje: 2024. május 30.)

Torontáludvar nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2014	68	1922	7	7	8	2
1890	2142	97	2020	4	10	10	1
1900	2040	114	1890	1	13	9	13
1910	2177	48	2072	3	13	12	29

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Torontáludvar etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1852	Nincs adat.						
1953	1857	4	Nincs adat.	3	12	12	1809	Nincs adat.
1961	1823	3	Nincs adat.			2	1786	Nincs adat.
1971	1621	4	Nincs adat.			10	1545	Nincs adat.
1981	1442	3	Nincs adat.			4	1299	Nincs adat.
1991	1308	9	2	8	–	–	1214	75
2002	1198	5	3	9	1	2	1126	52
2011	974	8	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	868	Nincs adat.
2022	817	10	Nincs adat.	9	Nincs adat.	Nincs adat.	720	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közzétették a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendők. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Leoltés ideje: 2024. május 29.)

II. 12. Torontálvásárhely

Torontálvásárhely, illetve Debellács (németül: Debeljatscha, szerbül: Дебелѡача/Debeljača) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától délre elhelyezkedő település.

A helység eredeti neve Develák volt, később Debelják, illetve Debeljácska. Első lakói szerb határőrök, illetve családtagjaik voltak, akiknek –

1766-ban – a kamara engedélyezte az itt történő letelepedést. A szerbek azonban néhány év múlva már elköltöztek innen, és a község 1783-ban ismét pusztává lett.

„Torontálvásárhely magyar lakosságát Mária Terézia telepítette ide 1794-ben. Hódmezővásárhelyről, Szentesről, Gyomárról és Makórról 250 református magyar család érkezett ide.”¹³ Más forrás szerint reformátusok érkeztek még Békés vármegyéből, Szeghalomból, valamint az egykor ugyancsak Torontál vármegyében talál-

¹³ Az idézetben „Mária Terézia telepítését” fenntartásokkal kell kezelni, mert az uralkodónő 1780. november 29-én meghalt. Vagy az évszám, vagy a telepítető személy megjelölése nem pontos. Az idézet forrása: KABÓK ERIKA: *A magyar gyerekek „visszatértek”*. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben II. Magyar Szó, Újvidék, 2017. 210. p.

Torontálvásárhely nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{VII}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	4187	3898	70	6	4	–	20		1+188
1890	4908	4757	107	19	4	–	–	18	3
1900	4873	4647	111	21	12	–	1	80	1
1910	5180	4848	105	41	46	–	5	130	5

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{VII} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népet jelölte.

Torontálvásárhely nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4187	118	21	18	3971	58	1
1890	4908	234	21	39	4497	85	32
1900	4873	278	98	50	4361	81	5
1910	5180	498	288	121	4138	100	35

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Torontálvásárhely etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	6143	Nincs adat.						
1953	6433	5290	Nincs adat.	95	11	55	750	Nincs adat.
1961	6789	5270	Nincs adat.			69	1183	Nincs adat.
1971	6413	4662	Nincs adat.			59	1278	Nincs adat.
1981	6413	4310	Nincs adat.			52	1489	Nincs adat.
1991	5734	3492	4	77	7	36	1346	772
2002	5325	2836	5	85	7	39	1735	818
2011	4913	2424	6	77	9	24	1657	716
2022	3727	1506	Nincs adat.	57	14	13	1471	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közzétették a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Leöltés ideje: 2024. május 29.)

ható Magyarittabéről – más néven Alsóittabéről (Нови Итебеј/Novi Itebej) – is.¹⁴ Nem volt könnyű megmaradniuk a magyaroknak, mivel 1832-ben nagy kolerajárvány pusztított a településen. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc is jelentős problémát okozott a magyar falunak, mivel „szigetet” alkotott a szerb „tengerben”. A helység lakói jóformán a megmaradásért küzdöttek. A szerb önkéntesek vezére, Stevan Petrović Knićanin (1807–1855) seregével 1848. szeptember 8-án vonult be az üresen maradt faluba, amelynek lakossága elmenekült a szerbek elől. A szerb lázadók az üresen talált falut felgyújtották, a református templomot kifosztották, és még a harangokat is elvitték, közülük az egyik 1851-ben került vissza Szerbiából.¹⁵ Az elmenekült magyarok csak 1849. november havában tértek ismét vissza, és építették fel településüket.

A helység jelenlegi magyar nevét 1888-ban nyerte el. A település híres volt vásáraitól, amelyeket évente előbb háromszor, majd négyszer tartottak. A vásárok három-négy napig is eltarthattak, és főleg lovakat, valamint teheneket adtak-vettek.

Torontálvásárhely a német-bánsági határőrrezred hetedik századának települése volt, Antalfalvával és Nagylajosfalvával egyetemben. A katonai határőrvidék „polgárosítását” (1873) követően a falu Torontál vármegye Antalfalvai járásának a része lett.

Torontálvásárhely magyar lakosai jórészt a református egyházhoz tartoznak. A református egyház hivatalosan 1799. május 18-án „szerveződött meg” a településen. A helység első lelkésze Tar János volt. Nem sokkal később, 1804-től a református templom építését is megkezdték, azonban a felépített templom az 1830. évi tűzvészben súlyosan megrongálódott. A régi helyére az „új” református templomot 1833 és 1838

között építették fel. A helyi reformátusok szomorúan emlékeznek néhai lelkészükre – a faluban 1923 és 1944 szolgált –, ifj. Gachal Jánosra, akit a bevonuló jugoszláv partizánok agyonverték.¹⁶

A református magyarság mellett a későbbiek folyamán a római katolikus közösség is megerősödött. A katolikus templom felépítéséig azonban hosszú időnek kellett eltelnie, és maga az építkezés sem haladt gyorsan. A templomot 1960-ban kezdték építeni, és csak 1983-ban fejezték be, majd Nagyboldogasszony tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját augusztus 15-én tartják. Az igehirdetés nyelve a magyar. Jelenleg önálló plébánia.¹⁷

A településen egyre inkább gyarapodó szerb népcsoport 1935-ben építette fel pravoszláv templomát, amelyet Urunk színeváltozásának (Вазнесења Господњег/Vaznesenja Gospodnjeg) a tiszteletére szenteltek fel. Ünnepnapját – a szerb ortodox hagyományok szerint – augusztus 19-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.¹⁸

A település és lakói közelmúltbeli (2017) helyzetéről a következőket érdemes megjegyezni: „A gyárakat kivétel nélkül bezárták, illetve privatizálták, és az lett a sorsuk, mint annyi más vállalatnak. A lakosság munka nélkül maradt. Most néhány iparos van a faluban, meg a termőföld ad megélhetést az embereknek. Torontálvásárhely környékén sokan foglalkoznak fehér- és sárgarépa-termesztéssel.

Munkalehetőség híján egyre többen vándorolnak ki külföldre. Szinte Európa minden országába mennek megélhetést keresni. Éppen ezért 250 üres ház van a faluban, és 20–25 ezer euróért már nagy portás, nagyon szép házat lehet venni a faluban. Bakator János, a helyi általános iskola igazgatóhelyettese szerint egyre több belgrádi vásárol itt magának ingatlant.

¹⁴ Torontálvásárhely. Vajdasági Magyar Digitális Adattár: <http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=telepules&id=174> (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

¹⁵ A legenda szerint: „[...] a szerb községben, ahova a harangok kerültek, járványos betegségek kezdtek pusztítani. Végül maguk a község lakói kérték, hogy vigyék vissza a harangot.” Torontálvásárhely. Hazajáró Honismereti és Turista Egylet: <https://hazajaroegetlet.hu/uticelok/torontalvasarhely/> (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

¹⁶ Torontálvásárhely. Vajdasági Magyar Digitális Adattár: <http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=telepules&id=174> (Letöltés ideje: 2024. május 31.)

¹⁷ Torontálvásárhely. Déli esperesség. Dioecesis Zrenianinensis. A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/torontalvasarhely/> (Letöltés ideje: 2024. május 30.)

¹⁸ Дебелъача. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/debeljaca/> (Letöltés ideje: 2024. május 30.)

Torontálvásárhelyen összesen 2000 ház van, ennek – a becslések szerint – a 15 százaléka üresen áll. [...] Helyben működik színjátszó csoport, van néptáncscsoportjuk is, meg citerásaik is, két nőegyletet is jegyeznek. Évente megszervezik a Dél-bánáti Szemlét, amelyen 11 település együttese vesz részt. December második hétvégéjén tartják a nagy hagyománnyal bíró Betlehemes Találkozót. [...] Az iskola is hatalmas: 29 tanterme van. Bakator János, a Moša Pijade Általános Iskola igazgatóhelyettese azt mondja, náluk még mindig 20 körüli létszámúak az osztályok. Ő a harmadikosokat tanítja. Bajsza alatt mosolyogva jegyzi meg, van egy kuriózum is ebben az iskolában: két tanító bácsijuk is van. Rajta kívül Antal Ferenc dolgozik még itt. Az iskolának 429 diákja van, ebből 167 diák magyar nyelven tanul. Bakator Judit nyugalmazott tanítónő, János édesanyja azt meséli, hogy az ötvenes években 3 magyar tagozat is volt, a szerb tanulók pedig olyan kevesen voltak, hogy kombinált tagozatokat nyitottak számukra. Aztán a hatvanas években megindult a propaganda, hogy a magyar szülők is írassák szerb osztályba a gyereküket, mert majd jobban érvényesülnek. Ez a folyamat néhány évvel ezelőtt ért véget. A Magyar Nemzeti Tanács kampánya, illetve az oktatási-nevelési támogatás, meg az odafigyelés a magyar diákokra vezetett oda, hogy most már alig találunk magyar gyerekeket a szerb tagozaton. Minden tantárgyat magyar nyelven tanulnak a diákjaink. Igaz, vannak olyan tanáraink, akik Belgrádból vagy Nagybecskerekéről, Muzslyáról utaznak ide, de megoldottuk a szaktanári ellátást – meséli János, és hozzáteszi, hogy most a magyar tagozaton 17 elsős van az iskolájukban, a második osztályban 22-en, a harmadikban 24-en, a negyedikben pedig 27-en tanulnak. Az utóbbi évek elvándorlása azonban meglátszik a diáklétszámon is. Csak az 5 osztályból még ebben a tanévben négy kisdíák távozik szüleivel együtt. [...] Szorgalmas és törekvő nép lakja Torontálvásárhelyet.¹⁹

Torontálvásárhely népessége az 1910 és 2022 közötti időszakban összességében 28,1%-kal csökkent; a népességfogyás látszólag nem számottevő. A falu 1910 és 1981 között jobbra növelte lélekszámát, a népesség fogyása viszont

1991-től jelent meg, illetve gyorsult fel. A magyarság száma és aránya visszaszorulóban van. A 2011. évi szerbiai népszámlálás szerint a népesség 49,3%-a, 2022-ben pedig már csak 40,4% vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Ezekkel az értékekkel a magyarság már csak relatív többséget képezett a településen a két utolsó census alkalmával.

II. 13. Újozora

Újozora (németül: Uzdin, románul: Uzdâni, szerbül: Уздин/Uzdin) a történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásának székhelyétől, Antalfalvától északra elhelyezkedő település.

A helységet az 1700-as évek második felében telepítették. Ezt megelőzően két pusztából – Veliky-Uzdin és Mali-Uzdin – állt. A két pusztát a 18. század közepén a dél-magyarországi kincstári puszták bérlőtársasága bérelte. Ezt követően románok telepedtek le a térségben. Majd a német-bánsági határőrezred létrehozását követően a hatodik század székhelye lett. Az orosz–oszt-rák–török háború (1787–1791) idején, 1788-ban nagy összecsapás volt a településen a törökök és az őket a botosi táborból idáig üldöző császáriak között. A császáriak a török szpáhik jelentős részét megölték. Később, az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején ismét fegyveres konfliktus robbant ki, de immáron a magyar honvédek és a szerb felkelők között. „1848 őszén egy portyázó honvédcsapat támadta meg a falut, s lakosságát kiűzte. 1849. május 7-én Perczel Mór honvédtábornok 5 000 emberrel és 17 ágyúval a Puffer ezredes vezérlete alatt álló 7 000 szerb felkelőn fényes győzelmet aratott itt, mely alkalommal mintegy ezren kerültek a honvédek fogságába.”²⁰ A katonai határőrzés „polgárosítása” után (1873) Torontál vármegye Antalfalvai járásának a települése lett.

A település román lakói a román ortodox egyházhoz tartoznak. A román ortodox templomot 1801-ben építették, és Szent György (Sfântul Mare Mucenic Gheorghe) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját április 23-án tartják. Liturgikus nyelve a román.

¹⁹ KABÓK 2017, 207–212. pp.

²⁰ REISZIG 1912, 133. p.

Újozora nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{VIII}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	5634	42	163	13	5056	–	117		4+239
1890	5935	35	167	2	5595	–	1	80	55
1900	5627	96	153	8	5284	–	–	50	36
1910	5584	107	124	7	5296	–	1	48	1

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{VIII} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Újozora nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	5634	183	5401	11	11	22	6
1890	5935	152	5690	4	12	34	43
1900	5627	161	5338	11	37	36	44
1910	5584	154	5305	17	28	34	46

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Újozora etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4808	Nincs adat.						
1953	4903	52	Nincs adat.	20	4410	9	309	Nincs adat.
1961	4593	36	Nincs adat.			13	163	Nincs adat.
1971	4202	29	Nincs adat.			12	205	Nincs adat.
1981	3885	27	Nincs adat.			12	243	Nincs adat.
1991	3099	16	11	24	2594	15	263	176
2002	2498	17	3	30	1909	3	349	187
2011	2029	17		24	1479	Nincs adat.	324	Nincs adat.
2022	1628	5	Nincs adat.	9	1132	Nincs adat.	305	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

Újozora napjainkban Antalfalva község része. A falu az egykori Antalfalvai járás települései közül a legnagyobb vesztes a népességfogyás tekintetében. Az 1910 és 2022 közötti időszakban a helység népességének 70,8%-át veszítette el, habár a román nemzetiség túlsúlya megmaradt a településen.

II. 13. 1. Torontálputnok

Torontálputnok (Путниково/Putnikovo) neve egy kissé megtévesztő. A „gyanútlan” olvasó azt hihetné, hogy egy régi, történelmi településről van szó. Azonban ezt koránt sincs így. A helységet a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően alapították. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság egyik településalapítása volt a Bánság Szerbiához került részében, közvetlenül a román ajkú Újozora mellett.²¹ Jelenleg Antalfalva községhez tartozik.

A helységet 1925–1926 körül létesítették. Névadója Radomir Putnik (1847–1917) szerb vaj-

da volt, akinek a vezetésével a szerb hadsereg – az első világháború idején, kezdetben – jelentős sikereket ért el az osztrák–magyar haderővel szemben. Radomir Putnik „[...] szerb tábornok, vezérkari főnök, hadügyminiszter. A tiszti iskolát 1866-ban végzi el. 1876–77-ben a törökök, 1885–86-ban a bolgárok ellen harcol. 1903-tól kisebb megszakításokkal vezérkari főnök, háromszor ugyanis a hadügyminiszteri posztot is betölti. A Balkán-háborúk (1912–13) során a szerb hadműveletek irányítója. 1914 augusztusa és decembere között sikerrel tartóztatja fel az osztrák-magyar haderőt. A novemberben feladott fővárost, Belgrádot is visszafoglalja. Az 1915-ös német segítséggel indított osztrák-magyar támadás hatására a szerb hadsereg összeomlik, a súlyos beteg Putnikot csak nagy nehézségek árán sikerül kimenekíteni az országból. Ezután haláláig Franciaországban él.”²²

A települést az 1920-as évektől Magyarországról, továbbá Bosznia-Hercegovinából, valamint Horvátországból származó szerb lakosokkal kezdték „mesterségesen” benépesíteni.²³

Torontálputnok etnikai adatai (1921–2022)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	188	Nincs adat.						
1953	181	Nincs adat.						
1961	436	–	Nincs adat.			3	422	Nincs adat.
1971	375	–	Nincs adat.			1	362	Nincs adat.
1981	307	2	Nincs adat.			–	301	Nincs adat.
1991	260	1	–	–	1	–	254	4
2002	243	1	–	1	3	1	237	–
2011	200	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	5	Nincs adat.	192	Nincs adat.
2022	143	–	Nincs adat.	–	4	Nincs adat.	138	Nincs adat.

Megjegyzés: A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban nem feltüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az 1991 és 2022 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” kategóriák adatai is beleértendőek. Forrás: Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia> (Letöltés ideje: 2024. május 29.)

²¹ Putnikovo település honlapja: <http://putnikovo.com/strane/nazivi.html> (Letöltés ideje: 2024. május 30.)

²² PUTNIK, Radomir (1847–1917). Az SZTE Klebelsberg Könyvtár honlapja: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/putnik.html> (Letöltés ideje: 2024. május 30.)

²³ BANATerra, moguča enciklopedija Banata: <http://www.banaterre.eu/srpski/P/putnikovo/> (Letöltés ideje: 2017. augusztus 4.)

A település szerb lakói a szerb pravoszláv egyházhoz tartoznak. A szerb ortodox templomot a két világháború között, 1931-ben építették, és Szűz Mária születésének (Rodenja Presvete Bogorodice/Рођења Пресвете Богородице) a tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – az ortodox hagyományok szerint – szeptember 21-én tartják. A liturgikus nyelve a szerb.²⁴

III. Összegzés

A történelmi Torontál vármegye egykori Antalfalvai járásához tartozó tizenhárom település etnikai, illetve vallási-felekezeti viszonyainak vizsgálata magyar szempontból talán kevésbé érdekes. Ennek „vélelmezhető” oka, hogy magyar anyanyelvű, illetve nemzetiségű személy mindig is kisebb számban élt az egykori járás területén. Gyakorlatilag – 1910-ben – csak Torontálvásárhely népessége mutatott magyar – anyanyelvű – többséget (93,6%), illetve az egykori járás magyar anyanyelvű népességének tetemes hányada – 81,4%-a – is a faluban „koncentrálódott”. Az egykori Antalfalvai járás népessége ugyanakkor – anyanyelvi szempontból – már csak azért is megér egy kisebb eszmefuttatást, mert jelentősebb hányadát (18,3%) az ágostai hitvallású evangélikus vallású szlovákság tette ki: ez a népcsoport „unikumnak” számít a „szerb tengerben”. A szlovákok szinte kizárólagosan – 98,6%-ban – két településen, Antalfalván, illetve Nagylajosfalván éltek. (Az előbbi népességének 88,9%-át, utóbbinak pedig 95,6%-át a szlovákság alkotta.)

A tizenhárom település közül a negyedik, amely nem szerb – anyanyelvű – többséget mutatott, a jobbára – 94,8%-ban – ortodox vallású román anyanyelvűek által lakott Újzozora volt. Az egykori Antalfalvai járás románságának zöme (97,3%) a faluban élt.

Az egykori Antalfalvai járás területének etnikai és vallási-felekezeti viszonyai a török korban változtak meg. Az elnéptelenedő területre kezdetben szórványosan, majd a 18. századtól egyre szervezettebben és nagyobb csoportokban szerbek érkeztek. Elsősorban granicsári, azaz

határőri feladatokat láttak el. A jelentős privilégiumokkal elhalmozott szerbség jogai nemcsak a mindennapi életre, a hagyományokra, illetve bizonyos politikai, önkormányzati jogokra, továbbá kedvezményekre terjedtek ki, hanem a szerb pravoszláv egyház is megkülönböztetett figyelemben részesült.

A szerbek mellé időközben – a 18. század közepén – felsorakozott Újzozora románsága is. Majd a 18. század második felében a jobbára református vallású magyarság is megjelent Torontálvásárhely területén.

A szerbek, a románok, illetve a magyarok után a 19. század „hajnalán” többek között a Magyar Alföld újranépesítésében is jelentős szerepet vállalt szlovákság is bevándorolt a térségbe. A szlovákság egyedülálló „színfolt” a jelentős számú ortodox vallású népcsoportok mellett.

Napjainkban az egykori Antalfalvai járás települései négy szerbiai község (opština) területéhez tartoznak. Hat helység Antalfalva, három Ópáva, további három Nagybecskerek, illetve egy Torontálszécsány község része. (Torontálputnok ugyancsak Antalfalva község része.) A tizenhárom „történelmi” település közül tizenegyben – egyes falvakban szignifikánsan – csökkent a népesség száma 1910 és 2022 között. Etnikai tekintetben elmondható, hogy a térségben továbbra is a szerbség a domináns népcsoport, továbbá – több mint száz év elteltével – mind a négy népcsoport többségben van azokon a településeken, ahol 1910-ben is „felülreprezentált” volt. Itt érdemes megjegyezni, hogy a magyarság 2011-ben már csak relatív többséget képezett Torontálvásárhelyen. (Érdekes adat lehet, hogy a 2022. évi szerb népszámlálás szerint – főképp Torontálvásárhely magyarságának köszönhetően – „legalább” 1696 magyar nemzetiségű személy élt az egykori járás területén. „Legalább”, mert Farkasd esetében – adatvédelmi okok miatt – nem közölték a magyar nemzetiségűek számát.) Vallási, illetve felekezeti téren – a történelmi egyházak kapcsán – egyértelműen (szerb és román) ortodox többséget tapasztalhatunk. A térségben csak Antalfalva és Nagylajosfalva ágostai hitvallású evangélikus templomai, valamint az Ópáván és Torontálvásárhelyen található

²⁴ Путниково. Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/putnikovo/> (Letöltés ideje: 2024. május 30.)

római katolikus templomok, illetve az ugyancsak Torontálvásárhelyen álló református templom képez kivételt, illetve utal más vallásokra, felekezetekre. A „fehér pestis”, a népességfogyás, főképp a szerb falvakat „pusztítja”, de a románság és a magyarság sorait is „tizedeli”. Elgondolkodtató,

hogy Antalfalva, illetve Nagylajosfalva többségi szlováksága a „szerb tengerben” továbbra is masszívan tartja magát. Megtizedelődve bár, de Torontálvásárhely magyarsága továbbra is az egyik legjelentősebb „déli védőbástyája” a vajdasági, illetve azon belül a bánáti magyarságnak.

Ötödször helyeztek el az újvidéki Futaki úti temetőben száz keresztet (1994)

IV. Felhasznált Irodalom

IV. 1. Felhasznált nyomtatott Irodalom

A magyar korona országainak 1880. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1880

A magyar korona országainak 1890. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1890

A magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1912

Census of Population, 2011, Households and Dwellings in The Republic of Serbia. Book 2.: Age and Sex, Data by settlements. Statistical Office of Republic Of Serbia, Belgrade, 2012

BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. IV. kötet (Gas–Hom).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentzség Könyvkiadója, Budapest, 1998

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. IX. kötet (Mesz–Olt).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentzség Könyvkiadója, Budapest, 2004

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közigazgatási és törvényhatóságainak területváltozásai. Különnyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928

FÉNYES ELEK: *Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsoló tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben. VI. kötet. Katonai Végvidék.* Trattner–Károlyi Tulajdona, Pesten, 1840

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Nagyikindai Kiváltságos Kerületben.* In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Forum. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. IV. évfolyam, 1. szám.* Szeged, 2014

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén (különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre).* In: KATONA TAMÁS – KOVACSICSNÉ NAGY KATALIN – LACZKA ÉVA ZITA (szerk.): *Vavró István, a tudós és pedagógus: Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára.* Magyar Statisztikai Társaság, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest–Győr, 2016

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a Német-bánsági Ezred területén.* In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis. VIII. évfolyam, 2. szám.* Szeged, 2018

HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai.* Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999

KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905

Knjiga 2, Stanovništvo, pol i starost, podaci po naseljima. Republički zavod za statistiku, Beograd, februar 2003.

Knjiga 9, Stanovništvo, uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, podaci po naseljima. Republički zavod za statistiku, Beograd, maj 2004.

KABÓK ERIKA: *A magyar gyerekek „visszatértek”.* In: Fodor István (szerk.): *Szórványlétben II.* Magyar Szó, Újvidék, 2017

KOVAČEVIĆ, STEVAN: *Gradovi Srbije u slici i reči.* Beogradska knjiga, Beograd, 2010

OLCHVÁRY ÖDÖN: *A magyar függetlenségi harc 1848–1849-ben a Délvidéken.* A szerző sajátja. Nyomtatott Márkus Samu Könyvnyomdájában, Budapest, 1901

REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai.* Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme mivelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914

IV. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

BANATerra, mogaća enciklopedija Banata: <http://www.banaterre.eu/srpski/index.htm>

BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet hadtörténelme. 21. kötet. Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története. II. A téli hadjárat Jellacsics bán betörésétől az osztrák támadó hadjárat megindításáig (1848. évi szeptember elejétől december közepéig). IX. fejezet. A bács-bánsági események a magyar csapatok kivonulásáig, 1849. január végéig.* Országos Széchenyi Könyvtár. Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html>

Dioecesis Zrenianinensis. A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/>

Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg

Population statistics of Eastern Europe & Former USSR: <http://pop-stat.mashke.org/#serbia>

PUTNIK, Radomir (1847–1917). Az SZTE Klebelsberg Könyvtár honlapja: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/putnik.html>

Putnikovo település honlapja: <http://putnikovo.com/strane/nazivi.html>

Српска Православна Епархија банатска. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/>

Torontálvásárhely. Vajdasági Magyar Digitális Adattár: <http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=telepules&id=174>

Torontálvásárhely. Hazajáró Honismereti és Turista Egylet: <https://hazajaroegylet.hu/uticelok/torontalvasarhely/>